УДК 339.9:664.1

О. В. Генералов,
аспірант кафедри міжнародної економіки,
Київський національний торговельно-економічний університет

ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ РИНКУ ЦУКРУ УКРАЇНИ

У статті аналізуються аспекти розвитку ринку цукру України, його тенденції та перспективи з урахуванням динаміки світового та національного розвитку.

In the article included analysis of aspects of the development of Ukrainian market of sugar, its trends and prospects, taking into account the national and world dynamic.

Ключові слова: цукор, ринок цукру України, виробництво, споживання, експорт, імпорт, перспективи розвитку.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Цукор — це продовольчий товар першої необхідності та сировина для багатьох підприємств харчової промисловості. Торгівля на світовому ринку ведеться здебільшого цукром із цукрових буряків, з цукрової тростини (рафінований цукор) та необробленим цукром — цукром-сирцем. Вирощування цукрового буряку та цукрової тростини можливо не у всіх країнах світу. Цукор є стратегічним продуктом, оскільки має довгостроковий термін зберігання. Світовий ринок цукру можна віднести до олігополістичних, через переважання у частці експорту та імпорту невеликої кількості країн.

Україна має потужну базу для розвитку виробничого та експортного потенціалу ринку цукру: родючі землі, сприятливі кліматичні умови, кваліфіковані кадри, наявна база підприємств, що залишилася після розвалу СРСР.

Виробництво цукру завжди було стратегічним напрямом для України як з позиції забезпечення внутрішнього ринку, так і з позиції формування та зміцнення експортного потенціалу держави. Визначення подальшої стратегії розвитку українського ринку цукру потребує системного аналізу, з'ясування основних домінант, тенденцій та перспектив його розвитку.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Над висвітленням питань дослідження ринку цукру України працювали вітчизняні фахівці, серед яких Заяць О.С., Варченко О.М., Стасіневич С.А., Грищенко О.Ю., Коденська М.Ю., Шпичак О.М, Фурса А.В.; зарубіжні вчені — Боєва В.Р., Зельднера А.Г., Клюкача В.А., Ушачова І.Г.

ПОСТАНОВКА ЗАДАЧІ (ЦІЛІ СТАТТІ)

Основна мета статті — системний аналіз тенденцій та перспектив розвитку ринку цукру України.

ВИКЛАДЕННЯ ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Україна за радянських часів була одним із найбільших виробників та експортерів цукру. Так у 1989/1990 м.р. (вересень 1989 р. — серпень 1990 р.) в Україні вироблялося 5,627 млн т цукру, або 5,12% від загального світового виробництва цукру та 13,84% від загального виробництва цукру з цукрових буряків (рис. 1) [1].

З початку 90-х років внаслідок відсутності державної підтримки цукробурякового комплексу площі посівів під цукровим коренеплодом стали

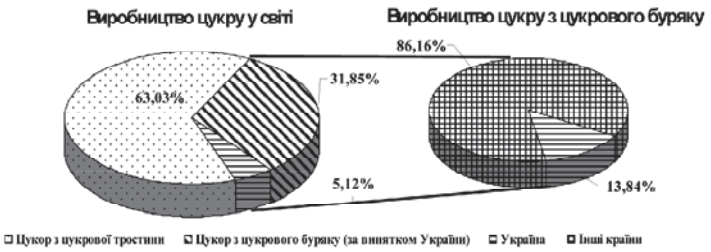

Рис. 1. Частка України у світовому виробництві цукру в 1989/1990 м.р.

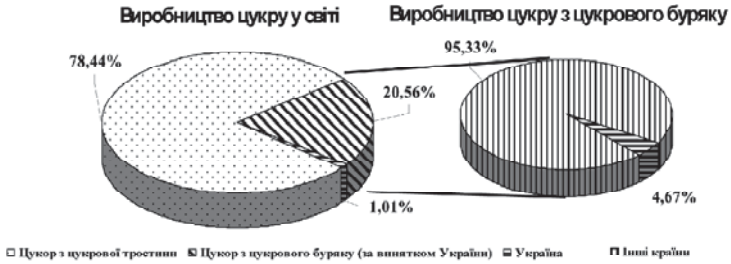

Рис. 2. Частка України у світовому виробництві цукру у 2009/2010 м.р.

скорочуватися, а відповідно зменшилося і виробництво цукру. Відмова українського уряду від держзамовлення та недоліки регулюючих законодавчих актів привели до дисбалансу на ринку цукру, що зменшило її частку на світовому ринку цукру.

Так, у 2009/2010 м.р. в Україні було вироблено 1,38 млн т цукру, що у 5 разів менше у порівнянні з 1989/1990 м.р. У відсотковому еквіваленті — 1,01% від загального світового виробництва цукру та 4,67% від загального виробництва цукру з цукрових буряків (рис. 2) [1].

У колишньому СРСР Україна була найбільшим експортером цукру з буряку. Перехід до ринкової економіки став справжнім випробуванням для виробників цукру з буряку. З третього у світі експортера цукру Україна перетворилася на імпортера, а виробники цукру не здатні задовольнити внутрішнє споживання.

Так, якщо у 1989/1990 м.р. Україна експортувала 12,6% від загального світового експорту, то у 2009/2010 м.р. цей відсоток впав до 0,01% (табл. 1) [3,5].

Внаслідок втрати зовнішніх ринків збуту цукру (насамперед, у країнах колишнього СРСР), погіршення загальноекономічної ситуації в країні, у тому числі на підприємствах з переробки цукрового буряку та інших переробних галузей харчової промисловості, відбулося зменшення попиту на цукор, а відповідно — зменшення пропозиції цукрового буряку.

Оскільки процеси розвитку зовнішньої торгівлі цукром, перш за все, залежать від здатності держави самостійно задовольняти потреби у ньому, то необхідно розглянути виробництво цукрового буряку, цукру та його споживання.

Так, у 2010 р. було зібрано 14,8 млн т цукрових буряків, що на 67% менше у порівнянні з 1990 р. У 2010 р. площі під цукрові буряки скоротилися на 69% у порівнянні з 1990 р. У той же час можна відмітити позитивну тенденцію до підвищення урожайності цукрових буряків з 27,57 до 33,4 т/га (табл. 2) [5; 6].

Основними причинами скорочення обсягів виробництва цукрового буряку стали значне збільшення виробничих витрат сільгоспвиробників, у першу чергу, на паливо, насіння, добрива, сезонні роботи, а також низька ефективність техніки та її недостатня кількість. Крім цього, погіршенню кон'юнктури ринку бурякового цукру сприяло загострення конкуренції зі сторони більш дешевого тростинного цукру, собівартість якого майже на третину нижче, а також значне поширення бартерних або давальницьких схем переробки цукрового буряку.

Період 2004—2006 років можна розглядати як початок відродження вітчизняної цукробурякової галузі, внаслідок поліпшення цінової політики, обмеження імпорту цукру-сирцю, прийняття ряду законодавчих актів, спрямованих на підвищення ефективності вітчизняного цукробурякового виробництва. Так, у 2005/2006 м.р. було вироблено 2,574 тис. т цукру, на 44% більше ніж у 2003/2004 м.р., але менше, ніж за часів Радянського Союзу (табл. 3) [5; 6; 7].

У 2006/2007 м.р. було вироблено 2,574 млн т цукру, що разом із запасами попереднього періоду значно перевищило внутрішній попит на рівні близько 2 млн т у рік. За відсутності зовнішніх

Таблиця 1. Найбільші світові експортери цукру 1989—2010 рр.

Країни	1989 /1990	1999 /2000	2000 /2001	2001 /2002	2002 /2003	2003 / 2004	2004 / 2005	2005 / 2006	2006 / 2007	2007 / 2008	2008 / 2009	2009 / 2010
млн т., у перерахунку на цукор-сирець												
Австралія	2,93	4,12	3,06	3,59	4,11	4,16	4,45	4,21	3,86	3,70	3,52	3,60
Бразилія	1,50	11,3	7,70	11,6	14,0	15,2	18,0	17,1	20,9	19,5	21,6	24,3
Китай	0,62	0,43	0,13	0,46	0,12	0,07	0,35	0,23	0,12	0,06	0,08	0,09
Куба	7,07	3,40	2,93	3,07	1,80	1,94	0,77	0,73	0,71	0,80	0,75	0,73
Європейський Союз	6,58	6,14	6,61	4,79	5,60	4,90	6,03	8,35	2,44	1,66	1,33	2,41
Таїланд	2,61	4,15	3,39	4,16	5,28	4,86	3,12	2,24	4,71	4,91	5,30	5,90
Україна	4,30	0,13	0,01	0,09	0,36	0,31	0,03	0,31	0,01	0,001	0,04	0,01
ОАЕ	0,00	0,85	1,01	0,94	1,12	1,69	1,60	1,67	1,60	1,72	1,73	1,75
Гватемала	0,50	1,14	1,19	1,31	1,34	1,34	1,39	1,39	1,50	1,33	1,65	1,65
Всього	34,1	41,8	38,3	42,3	47,2	46,5	46,9	49,9	51,4	51,5	48,9	51,8
відсотках, %												
Найбільші експортери до світового експорту	76,46%	75,80%	67,97%	70,90%	71,44%	74,13%	76,18%	72,63%	69,58%	65,34%	73,53%	78,05%
Україна до світового експорту	12,60%	0,31 %	0,02 %	0,21 %	0,76 %	0,67 %	0,07 %	0,62 %	0,02 %	0,002%	0,08 %	0,01 %

ринків збуту внутрішні оптово-відпускні ціни на цукор знизилися до 2,2—2,4 тис. грн. за тонну, виробники зазнали збитків, оскільки собівартість продукту становила близько 2,8—3,2 тис. грн. за тонну.

Таблиця 2. Виробництво цукрового буряку в Україні, 1990—2010 рр.

	1990	1995	2003	2005	2006	2007	2008	2009	2010	Приріст з 1990 до 2010, %
Площа, тис. га	1605	1022	773,4	667,0	787,6	577,0	377	319,5	495	-69%
Урожайність, т/га	27,57	15,63	20,12	24,97	28,47	29,42	35,5	31,4	33,4	21%
Валовий збір, млн т.	44,3	14,1	14,5	15,6	22,4	17,0	13,4	10	14,8	-67%
Цукристість, %	16,2	16,0	14,3	15,8	15,8	14,5	12,8	13,7	12,1	-25%

Таблиця 3. Виробництво цукру в Україні, 1991—2010 рр.

	1991/ 1992	1995/ 1996	2003/ 2004	2005/ 2006	2006/ 2007	2007/ 2008	2008/ 2009	Приріст з 1991 до 2010, %
Обсяг квоти "А", тис. т	-	-	1800	1790	1840	2040	1985	
Виробництво цукру з цукрових буряків, млн т	3,818	3,500	1,788	1,899	2,574	1,867	1,573	-58,8%
Виробництво цукру з цукрової тростини, млн т	0,889	0,394	0,359	0,239	0,017	0	0	
Виробництво цукру усього, млн т	4,707	3,894	2,147	2,139	2,591	1,867	1,573	-66,8%

Тому у 2007/2008 р. багато господарств, які не входили до структури цукрових холдингів, переорієнтувалися на більш вигідні культури. Відповідно площі під цукровим буряком в Україні значно скоротилися. До того ж позначилися негативні погодно-кліматичні умови — сильна засуха, що привела до зниження урожайності буряку в ряді регіонів. У результаті у 2007/2008 м.р. вітчизняні підприємства виготовили близько 1,867 млн т цукру, що на 27,8% нижче показників 2005/2006 р. А дефіцит 2007 р. був повністю компенсований за рахунок запасів попередніх періодів.

Дефіцит на рівні 0,5 млн т у 2008/2009 м.р. був викликаний зменшенням виробництва — 1,573 млн т, активним експортом, через зміну валютного курсу, скороченням посівних площ і недовиробництвом у попередньому сезоні. Перехідні запаси сформовані на внутрішньому ринку 2006/2007 м.р. були вичерпані, а у цукрової галузі немає можливості збільшити виробництво.

За рівнем споживання цукру серед країн СНД Україна посідає 2 місце після Росії — 18%, або 1930 тис. т. У цілому, споживання в Україні залишається без змін на рівні 1,9—2,2 млн т на рік [7].

У 2009 р. в Україні налічувалося 56 цукрових заводів, у 3,5 рази менше, ніж у 2001 р. (у 2001 р. працювало 197 цукрових заводів). Їх кількість поступово скорочувалася, так у 2006 р. працювало 119 заводів, у 2007 р. — 110 заводів, в 2008 р. — 70 заводів [6].

На зменшення кількості цукрових заводів вплинуло зниження рентабельності через зростання собівартості виробництва при відносно постійному рівні цін на готову продукцію, висока залежність від сировини при зменшенні посівних площ цукрових буряків, технологічна складність та капіталоємність виробництва.

Основними проблемами буряково-цукрової галузі є диспропорція між обсягами попиту на буряковий цукор вітчизняного виробництва та проектними потужностями заводів, що, власне, зумовлює процес закриття цукрових підприємств та процес реструктуризації галузі.

Так, у період 1985—1990 р. Україна щорічно експортувалося більше 4 млн т цукру при виробництві понад 5,5 млн т цукру на рік.

З часів незалежності Україна не була активним експортером цукру, оскільки виробництво забезпечувало лише внутрішню потребу країни, а висока собівартість українського цукру негативно відбивалася на ціні його реалізації. До того ж торгівля на світовому ринку ведеться переважно тростинним цукром, ціни на який значно нижчі.

Внаслідок скорочення виробництва та відсутності державного захисту власних виробників Україна з країни третього у світі експортера перетворилася на країну-імпортера, яка не може за-

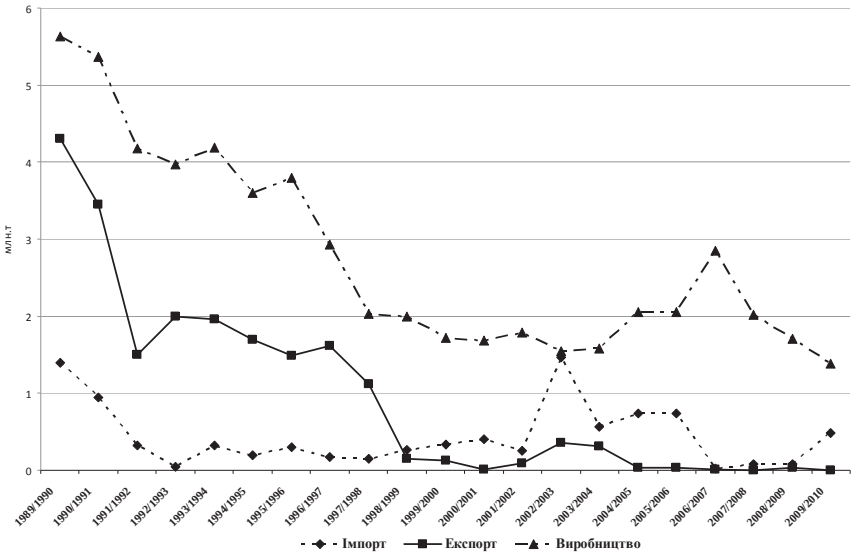

Рис. 3. Виробництво, експорт, імпорт цукру в Україні 1989—2010 рр.

Таблиця 4. Географія експорту цукру з України, 2009—2010 рр., т

Рік	Країни	I кв.	II кв.	III кв.	IV кв.	Рік
2009	Казахстан	395	473	172	0	1040
	Киргизія	12689	2259	1075	0	16023
	Молдова	9	222	208	1004	1443
	Таджикистан	1572	183	0	0	1755
	Литва	500	0	0	0	500
	Туркменія	324	0	0	0	324
	Росія	1632	1201	125	0	2958
	Хорватія і Македонія	207	0	0	0	207
	Грузія	128	265	0	0	393
	Інші	23	2	24	4	53
	Цукор білий, всього	**17479**	**4605**	**1604**	**1008**	**24696**
2010	Німеччина	1	0	0	0	1
	Киргизія	0	0	131	135	266
	Молдова	9	0	2	7	18
	Таджикистан	0	0	0	3	3
	Литва	0	0	0	0	
	Туркменія	0	0	0	0	
	Росія	0	1	0	0	1
	Хорватія і Македонія	0	0	0	0	
	Інші	2	5	6	8	19
	Цукор білий, всього	**12**	**6**	**139**	**153**	**310**

довольнити власних потреб у споживанні (рис. 3) [1].

Незважаючи на досить велику географію поставок цукру (більше 30 країн), основним напрямом його експорту є країни СНД, на частку яких доводиться понад 90%.

У 1996 р. Росія закуповувала 76% українського експортного цукру. Наприкінці 1997 р. російський уряд домовився з Урядом України про надання квоти на імпорт українського цукру в розмірі 600 тис. т у рік, починаючи з 1998 р. Фактично ця схема не працювала, оскільки російські компанії, викупивши на тендері квоту, прагнули завозити цукор-сирець і переробляти його на російських заводах. До того ж з 1998 р. на ввіз цукру в Росію діяла загороджувальне мито в розмірі $220 за тонну тростинного цукру-сирцю та $340 за тонну бурякового цукру.

За договором про вільну торгівлю практично всі українські товари постачаються в Росію безмитно. Виняток складають лише дві товарні позиції — цукор і спирт. Щодо цукру обмеження повинні були бути зняті з 1 січня 2009 р. Натомість питання залишається відкритим і до сьогодні [8].

У 2006 м.р. внаслідок великого врожаю та зміни валютного курсу було експортовано 22 458,12 тис.т цукру, у більшій своїй частці до Казахстану та Азербайджану. У 2007 м.р. ми спостерігаємо спад експорту через дефіцит цукру в Україні до 5,199 тис. т. У 2008 р. було експортовано 11,61 тис. т на $ 5,74 млн. У 2009 році експорт цукру з України значно збільшився. У 2009 р. в порівнянні з 2008 р. експорт цукру збільшився в 2,8 рази, або на 14,243 тис. т, і склав 24,7 тис. т на суму $ 11,75 млн. У 2009 р. основними покупцями цукру були Киргизстан — 16 тис. т, Таджикистан — 1,8 тис. т та Молдова — 1,4 тис. т. Цьому сприяло наявність угод про вільну торгівлю, що дозволяло здійснювати безмитне ввезення даного товару в ці країни

Експорт цукру за період 2009/2010 м.р. з України склав всього 310 т, (в основному до Киргизії — 266 т), внаслідок внутрішнього споживання усього виробленого цукру (табл. 4) [6].

Основні поставки припадають на I квартал, оскільки у цей час закінчується переробка виробниками цукру з цукрового буряку і ціна на ринку падає. Експорт цукру знаходиться у прямій залежності від обсягу виробництва, ціни на внутрішньому та зовнішньому ринку та споживання на внутрішньому ринку.

Імпорт цукру в Україну неоднорідний та значною мірою залежить від рівня пропозиції вітчизняного цукру та ціни на світовому та національному ринках.

У 90-х роках внаслідок різкого зниження обсягів виробництва цукру та поповнення державного резерву виникла необхідність імпорту цукру-сирцю для забезпечення внутрішніх потреб ринку. Згідно з Указом Президента України від 24 квітня 1998 р. № 334 "Про порядок ввезення в Україну тростинного цукру-сирцю в 1998 р." було встановлено квоту на імпорт 300 тис. т сирцю. Постановою Кабінету Міністрів України від 22 жовтня 1998 р. № 1680 "Про ввезення в Україну цукру-сирцю тростинного" було скасовано обмеження терміну використання квоти і знижено ввізне мито до 1% від митної вартості, але не менше 1 екю/т. У 1998 р. було ввезено 110 тис. тонн сировини за пільговими митними ставками. Основними постачальниками тростини в Україну були Бразилія, Куба, Сальвадор, Нікарагуа.

У 1999 р. імпорт тростинного цукру-сирцю в Україну здійснювався відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 4 липня 2000 р. № 1043 "Про механізм регулювання імпортних поставок цукру-сирцю тростинного в 2000 р.", якою передбачено, що ввезення цукру-сирцю тростинного в межах встановленої квоти (260 тис. т) суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності потребує отримання ліцензії на імпорт.

Слід зазначити, що тенденція зростання імпорту цукру особливо активно почала розвиватися після 2000 р. та досягли максимуму в сезоні 2002/2003 м.р., коли на територію України було завезено близько 1,47 млн т цукру-сирцю. Очевид-

но, лібералізація імпорту була санкціонована урядом, щоб уникнути негативних явищ і для гарантії продовольчої стабільність усередині країни. Цукор-сирець був у середньому на 100 $/т дешевший бурякового.

Таблиця 6. Розподіл тарифної квоти на ввіз в Україну цукру-сирцю з тростини у 2010 році

№	Країна	питома вага, %	Обсяг квоти, тонн
80 % квоти – для країн-постачальників			**214 032,000**
1	Бразилія	73,58120%	157 487,306
2	Колумбія	3,00598%	6 433,756
3	Куба	7,79284%	16 679,164
4	Сальвадор	2,72187%	5 825,663
5	Гватемала	3,87746%	8 299,011
6	Гайана	0,53726%	1 149,899
7	Латвія	1,14655%	2 453,982
8	Нікарагуа	0,82523%	1 766,266
9	Перу	0,97319%	2 082,929
10	Південно-Африканська Республіка	1,00897%	2 159,522
11	Швейцарія	0,05385%	115,251
12	Таїланд	4,23053%	9 054,695
13	Сполучені Штати Америки	0,24482%	523,991
14	Данія	0,00001%	0,015
15	Нідерланди	0,00026%	0,550
20 % квоти – для нових країн-постачальників			**53 768,000**
Парагвай			**260,000**
Загальний обсяг квоти на 2010 рік			**267 800,000**

У 2003 р. Верховною Радою України було прийнято Закон "Про ввіз в Україну цукру-сирцю". Імпортувавши у 2003 р. близько 0,5 млн т продукції, українські оператори використовували виділену імпортну квоту та давальницькі схеми (дію яких було зупинено навесні 2004 року). Завдяки скасуванню давальницьких схем Україна змогла обійтися значно меншим обсягом імпорту.

У жовтні 2004 р. заборону на ввіз цукру-сирцю за давальницькою схемою було відмінено (постанова Кабміну України № 341 від 11.10.04 р.), але при цьому посилені її умови. Формально в Україні діяло загороджувальне мито (50% вартості продукту, але не менш 300 євро/т), однак цукор із цукрової тростини потрапляв на ринок у вигляді контрабанди або за давальницькими схемами. Ввіз цукру-сирцю практично припинився після того, як у 2006 р. була введена вимога виписувати авальовані векселі при давальницьких операціях.

У структурі імпорту до вступу у СОТ переважав білий цукор, а імпорт цукру-сирцю був незначним. Найбільшими імпортерами білого цукру були Білорусь та Казахстан. Після введення векселів основним постачальником білого цукру стала Білорусь.

За 2008 р. Україна імпортувала 80 тис. т цукру, в тому числі з Білорусі — 61,3 тис. т, при вартості 1 тонни близько $ 450. У 2009 році Білорусь поставила в Україну 77,9 тис. т цукру в рамках Угоди про вільну торгівлю.

Питання імпорту цукру-сирцю було і є одним із найскладніших для українських аграріїв. У рамках підготовки українського законодавства до СОТ саме воно було найбільш суперечливим. Вступивши у СОТ, Україна погодилася на обов'язковий з 2009 р. імпорт 260 тис. тонн цукру-сирцю в рік, а в наступні два роки цей обсяг збільшується на 3900 т щорічно до досягнення 267 тис. 800 т.

З 1 січня 2009 р. набула чинності урядова постанова про використання цукру, виробленого із цукру-сирцю, який завезений в Україну в межах установленої тарифної квоти (постанова КМУ № 1125 від 27 грудня 2008). Постановою передбачено, що обсяг цукру, виробленого із цукру-сирцю, який завезений в Україну із країн-членів СОТ у 2009—2010 рр., враховується Мінагрополітики і Мінекономіки при визначенні обсягу граничного розміру щорічної квоти поставки цукру на внутрішній ринок (квота "А").

Тарифна квота цукру-сирцю щорічно розподіляється Міністерством економіки в такий спосіб: 260 т загального обсягу тарифної квоти до 1 січня 2019 р. виділяється для Парагваю відповідно до параграфу 35 Дохійської декларації і домовленостей, досягнутих під час багатосторонніх переговорів зі вступу України до СОТ. Крім того, 80% залишку обсягу тарифної квоти виділяється для країн-постачальників, 20% — для нових країн-постачальників. У 2009 р. частка тарифної квоти для країн-постачальників визначається пропорційно до обсягу ввозу в Україну цукру-сирцю походженням з їхньої митної території протягом 2001, 2003 і 2004 рр. У 2010 частка тарифної квоти для кожної країни-постачальника визначається пропорційно до обсягу ввозу в Україну цукру-сирцю з походженням з їхньої митної території в рамках визначеної 2009 р. тарифної квоти (табл. 6) [5].

Так, найбільшу частку отримала Бразилія — 73,6% від загального імпорту цукру-сирцю. Бразилія є найбільшим експортером цукру-сирцю у світі. Так, Бразилія за період 1990—2010 рр. збільшила національне виробництво цукру з 1,5 до 24,3 млн т, ставши найбільшим експортером цукру (табл. 1).

Імпорт цукру-сирцю за давальницькими схемами, які включають його обробку для наступного експорту (з поверненням сплаченого мита або за домовленостями про повернення коштів), не вважається використанням тарифної квоти. При використанні давальницької схеми сирець дозво-

Таблиця 7. Географія імпорту цукру в Україну, 2009—2010 рр., т

Рік	Країни	I кв	II кв	III кв	IV кв	Рік
2009	Білорусія	0	21947	34720	19849	76516
	Данія	56	0	0	0	56
	Колумбія	26	0	50	0	76
	Німеччина	0	2	4	4	10
	Великобританія	0	200	201	160	561
	США	0	0	1	4	5
	Інші	0	7	18	9	34
	Цукор білий, всього	182	22156	34994	20026	77358
	Цукор-сирець з тростини, всього	0	0	0	39500	39500
2010	Білорусія	19362	26856	24371	12928	83517
	Польща	0	13	0	0	13
	Данія	0	60	120	80	260
	Колумбія	50	100	0	0	150
	Німеччина	11	12	4	8	35
	Великобританія	40	0	20	0	60
	США	2	4	4	0	10
	Росія	0	0	10	0	10
	Інші	10	8	16	7	41
	Цукор білий, всього	19475	27053	24545	13023	84096
	Цукор-сирець з тростини, всього	21762	90988	102630	16354	231734

ляється ввозити без сплати мита та ПДВ для переробки на українських підприємствах. При цьому протягом 90 днів із моменту поставки готовий цукор повинен бути вивезений з митної території країни.

За 2009 р. обсяг імпорту цукру білого склав 77,358 тис.т (в основному з Республіки Білорусь — 76,516 тис.т.) та цукру-сирцю з тростини — 39,500 тис.т з Бразилії (табл. 7) [6].

У 2010 р. було ввезено цукру білого — 84,069 тис. т основна частина з Республіки Білорусь — 83,517 тис.т, Данії — 260 т, Колумбії — 150 т, Великобританії — 60 т та Німеччини — 35 т.

За даними "Укрцукор", за 2010 згідно угоди з СОТ імпортери цукру вичерпали річну квоту на постачання тростинного цукру-сирцю у розмірі 86,5%, або 231,734 тис. т. Так, імпортери повністю використали квоти на ввезення цукру-сирцю з Бразилії (157,487 тис. т), Куби (16,679 тис. т), Колумбії (6,434 тис. т), Сальвадору (5,826 тис. т), Гватемали (8,299 тис. т) і інших країн (53,508 тис. т) [6].

Якщо виробництво вітчизняного цукру залишиться на рівні 2010/2011 м.р., то можна припустити, що на ринку цукру навіть із урахуванням імпорту на рівні 267,8 тис. тонн цукру-сирцю може виникнути його дефіцит. Крім того, необхідно враховувати, що, за прогнозами аналітиків світового ринку цукру, у 2011 році цукор (як буряковий, так і з цукру-сирцю) буде дорожчати, незважаючи на позитивні значення обсягів світових запасів.

Потрібно зазначити, що завантаження потужностей у міжсезоння імпортним тростинним цукром-сирцем, завезеним в Україну за пільгових умов, є важливим чинником виживання великих цукрових заводів, оскільки переробка сирцю набагато рентабельніша, ніж переробка цукрового буряку та вимагає менших енерговитрат.

Частину обсягу сирцю переробляють заводи північних і західних областей, які межують із Білоруссю. Тут також основну роль грає географічний фактор. Сирець, що поставляється з Білорусі та країн Прибалтики, переробляється на заводах, прилеглих до кордонів. Крім причорноморських і прикордонних областей країни, сирець надходить також на підприємства центральної частини України.

Зростаючий імпорт цукру на внутрішній ринок України створює неминучу загрозу заподіяння значної шкоди національному товаровиробнику, що призводить до скорочення посівних площ цукрових буряків та зменшення кількості працюючих цукрових заводів і, як наслідок, до спаду виробництва власного бурякового цукру.

Вивчення світового ринку цукру в провідних країнах світу свідчить, що регулювання цього ринку завжди було стратегічним напрямом продовольчої безпеки, спрямованим на збереження цукрової галузі. Політика самозабезпечення цукром нерозривно пов'язана з фінансовою підтримкою ринку з боку держави. Крім того, для підтримки попиту на вітчизняну продукцію, провідні країни світу вдаються до заходів регулювання імпорту цукру-сирцю та цукру.

ВИСНОВКИ

Комплексна оцінка ринку цукру та його змін показала, що український ринок цукру характеризується:

— глибокою системною кризою у виробництві цукру: істотно зменшилися посівні площі під цукровим буряком, упала урожайність, відбулося скорочення сировинних зон цукрових заводів;

— неефективним державним регулюванням внутрішнього та зовнішнього ринку цукру;

— митними бар'єри з країнами СНД, внаслідок чого Україна втратила традиційні ринки збуту, а імпортоорієнтовні країни перейшли на споживання цукру сирцю з латиноамериканських країн і виявилися залежні від нестабільної кон'юнктури світового ринку;

— посиленням тиску з боку тростинного цукру, внаслідок чого виникає загроза залежності від ввозу та переробки цукру-сирцю, а також імпорту білого цукру;

— не підготовленістю належним чином до роботи в умовах СОТ українських виробників цукру — не закінчена адаптація галузевої норматив-

но-технічної документації до міжнародних стандартів, не розроблені нетарифні механізми захисту й регулювання ринку.

На нашу думку, на даному етапі розвитку ринку цукру України немає можливості збільшити обсяги виробництва та експорту продукції без удосконалення державно-правових, кредитних та інвестиційних механізмів.

Проаналізувавши ринок цукру України, можна визначити основну політику для збільшення виробництва цукру:

— розроблення державної програми планування посівних площ під цукровими буряками;

— централізоване забезпечення виробників цукрових буряків насінням матеріалом;

— вирощування достатнього обсягу сировини в географічній близькості від цукрових заводів для завантаження виробничих потужностей;

— модернізація виробничих потужностей з метою забезпечення підвищення показників добової переробки цукрових буряків у розрахунку на 1 завод і виходу цукру;

— створення сприятливих умов для залучення капіталу;

— виділення кредитних ресурсів під гарантії Уряду для модернізації цукрових заводів;

— розвиток аграрної науки та впровадження результатів наукових досліджень у виробничу практику.

Сучасні обставини, у зв'язку з вступом України до СОТ, закриття ринків СНД, зокрема Росії, вимагають від уряду розробки ефективного механізму регулювання зовнішньоекономічної діяльності ринку цукру України, який виконував би функції захисту та підтримки вітчизняних товаровиробників. Державне регулювання експорту та імпорту цукру повинно передбачати створення умов для нормальної конкуренції вітчизняної продукції. Для цього необхідна гнучка державна політика у сфері регулювання зовнішньоекономічної діяльності.

За умови реалізації політики збільшення виробництва цукру та забезпечення внутрішнього ринку вже нині необхідно передбачити заходи щодо стимулювання експорту цукру. За умов дефіциту бюджету, а відповідно проблематичної підтримки та субсидування експорту, держава повинна здійснювати свою діяльність у таких основних напрямах:

— урегулювання на державному рівні питання безмитного ввезення цукру на територію країн СНД, зокрема Росії;

— у зв'язку із вступом до СОТ цукровиробникам України необхідно централізовано об'єднати зусилля щодо вирішення проблем, пов'язаних з роботою галузі, захисту національного споживача, цукрових заводів, зниження собівартості та забезпечення продовольчої безпеки держави;

— надання гарантій з боку держави по кредитах, які залучаються для фінансування виробництва цукрових буряків і цукру;

— пільгове кредитування експортерів для сплати транспортних витрат;

— спрощення режиму митного оформлення, а також видачі сертифікатів якості;

— розширити внутрішні ринки за рахунок організації виробництва альтернативних видів палива.

На нашу думку та на думку багатьох експертів-аналітиків ринку, у зовнішньоекономічній сфері, насамперед, необхідно відновити господарські зв'язки з колишніми країнами СРСР, які загострилися після розвалу у торгівлі цукром, що призвело до витіснення традиційних імпортерів цукру і заміщення їх дешевим цукром-сирцем. Україна має вигідне географічне розташування щодо до цих країн, що дає транспортні переваги у постачанні.

Отже, головним напрямом розвитку українського ринку цукру у короткостроковий період має стати централізоване забезпечення виробників сировиною, вирішення питання полегшення отримання та виплати кредитних коштів і розробка та впровадження державної довгострокової програми підтримки цукрової галузі. У довгостроковий період — це самозабезпечення країни цукром та вихід на зовнішні ринки збуту. Зовнішньоекономічна діяльність має бути зорієнтована на відновлення зв'язків із ринками країн СНД, зокрема Росії.

Література:

1. FOOD AND AGRICULTURE ORGANIZATION OF THE UNITED NATIONS [Electronic resource]. — Mode of access: http://faostat.fao.org/default.aspx

2. International Sugar & Sweetener Report [Electronic resource]// F.O. Licht's, 2009. — Mode of access: http://www.agra-net.com

3. FAPRI 2009. U.S. and World agricultural outlook.// Miguel Carriquiry, Fengxia Dong, Xiaodong Du. — U.S.A. Iowa State University, University of Missouri-Columbia, Food and Agricultural Policy Research Institute Ames. — 2009. — 411 p.

4. Державний комітет статистики [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/

5. Міністерство аграрної політики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.minagro.kiev.ua/

6. Національна асоціація цукровиків України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.sugarua.com/

7. Статистические ведомости стран СНГ [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://www.cisstat.com/rus/

8. Варченко О.М. Світовий та вітчизняний досвід регулювання ринку цукру: монографія. — Біла Церква, 2009. — 335 с.

9. Заец А.С. Рынок сахара: проблемы теории и практики. — К.: Наук. думка, 1998. — 315 с.

Стаття надійшла до редакції 26.04.2011 р.